

MUISTIO

Suomalaisen innovaatiopolitiikan uusi tulevaisuus -workshopista

16.11.2022, klo 14-17

Muistion laatija: valt.tri., toimitusjohtaja Soile Kuitunen

Yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskus ja sen sosiaalisten innovaatioiden työpaketti toteutti 16.11.2022 kutsuvierastilaisuuden tutkimus- ja innovaatiotoiminnan sekä -politiikan asiantuntijoille, kehittäjille ja vaikuttajille. Tilaisuuteen osallistui 25 asiantuntijaa.

Tilaisuuden tausta ja toteutus

Suomen tiede- ja innovaatiopolitiikka on käynyt läpi myrskyt, leikkaukset ja supistukset, mutta myös nousun ja kasvun vaiheet. Monella tavalla tiede- ja innovaatiopolitiikka on tienhaarassa, ja se tulisi keksiä uudelleen.

Parlamentaarinen TKI-työryhmä jatkaa työtään vuonna 2022. On tärkeää suunnata katsetta innovaatiopolitiikan sisältöihin, keinoihin ja rahoituksen suuntaamiseen. Sosiaaliset innovaatiot ja yhteisötalous ansaitsevat paikkansa myös kansallisessa innovaatiopolitiikassa.

Workshop rakentui kolmesta valmistellusta asiantuntijapuheenvuorosta. Soile Kuitusen avauspuheenvuoron jälkeen pääsihteerinä Antti Pelkonen kertoi parlamentaarisen TKI-työryhmän työstä ja sen tuloksista.

Asiantuntija Tarmo Lemola puhui innovaatiopolitiikan uudistumisen tarpeesta erityisesti rahoituksen ja yritys- ja innovaatiotukien kannalta. Työmarkkinaneuvos Tuija Oivo työ- ja elinkeinoministeriöstä keskittyi puheenvuorossaan yhteisötalouteen ja sen mahdollisuuksiin innovaatiopolitiikassa. Loppupuheenvuoron tilaisuudessa käytti Yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskuksen konsortion jäsen, Silta-Valmennus ry:n toimitusjohtaja Kimmo Kumlander.

Soile Kuitunen: määrästä sisältöön ja laatuun innovaatiopolitiikassa

Kuntoutussäätiön toimitusjohtaja, Yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskuksen (YYO) asiantuntija Soile Kuitunen viittasi avaussanoissaan tutkijablogiin, jonka Kuitunen ja Lemola julkaisivat tasan vuosi sitten.

Blogin pääviestinä oli välttämätön siirtymä määrästä sisältöön ja laatuun tutkimus- ja innovaatiopolitiikassa (<https://kuntoutussaatio.fi/2021/11/16/maarasta-sisaltoon-ja-laatuun-tutkimus-ja-innovaatiopolitiikassa/>).

Kuitunen ja Lemola kirjoittivat blogissaan:

”Talouskasvu ei itsessään ole tae ympäristön ja ihmisten hyvinvointiin. Käsissämme on globaali ympäristökriisi, eivätkä ihmisten väliset hyvinvointi- ja terveyserot ole kadonneet mihinkään. Tutkimus- ja innovaatiopolitiikkaa tarvitaan ratkaisemaan yhteiskunnallisia ongelmia, jotka vaikuttavat ihmisten, yritysten ja yhteisöjen elämään.

Teknologisilla innovaatioilla on tärkeä rooli rakenteellisten muutosten aikaansaamisessa. Näiden rinnalla ja osana tarvitaan kuitenkin myös sosiaalisia ja yhteiskunnallisia innovaatioita ratkaisemaan laajoja ja monisyisiä ongelmia. Tarpeita ja mahdollisuuksia on runsaasti”.

Kuitunen toivotti osallistujat lämpimästi tilaisuuteen ja toivoi rikasta keskustelua.

Antti Pelkonen: Menetetystä vuosikymmenestä uuteen innovaatiopolitiikkaan – miten parlamentaarinen TKI-työryhmä on linjannut suomalaista tutkimus- ja innovaatiopolitiikkaa?

Pääsihteeri, dosentti Antti Pelkosen puheenvuoron alkusanat korostivat menetetyn vuosikymmenen jälkeistä mahdollisuutta uudelle tutkimus- ja innovaatiopolitiikalle. Käsillä on innovaatiopolitiikan momentum. Uusi alkua ja rytmin muutos tarvitaan.

TKI-työryhmä saavutti työssään historiallisen sitoumuksen. Eduskuntaryhmien kesken päästiin yksimielisyyteen nostaa TK-menot neljään prosenttiin BKT:sta vuoteen 2030 mennessä. Ryhmä linjasi, että tähän pääsemiseksi menettelynä käytetään TK-rahoituslakia.

Lisäksi ryhmä päätti, että lain rinnalle laaditaan kehyskautta pidempi T&K-rahoituksen suunnitelma. Pysyvistä ja nykyistä laajemmasta T&K-toiminnan verokannustimesta tehtiin esitys.

Parlamentaarinen ryhmä muodosti yhteisymmärryksen myös TKI-järjestelmän kehittämisen kymmenestä periaatteesta. Periaatteet ovat ennakoitavuus ja pitkäjänteisyys, vipuvaikutus, kokonaisvaltaisuus, tieteen vapaus sekä tutkimuksen ja koulutuksen laatu, vaikuttavuus, kilpailullisuus, yhteistyö, kansainvälisyys, globaalien haasteiden tunnistaminen sekä teknologia- ja toimialaneutraalius.

Antti Pelkosen esityksen jälkeisessä keskustelussa ekosysteemisopimuksen projektipäällikkö Pirjo Kutinlahti nosti esille, päästäänkö innovaatiojärjestelmä-ajattelulla lopulta kiinni uudistumiseen. Tällöin suljetaan monia toimijoita pois. Näitä ovat erityisesti kansalaisyhteiskunnan toimijat – järjestöt, kansalaisliikkeen ja kansalaiset - sekä kunnat ja kaupungit. Osallistumispuhjan laajentamisen tarve on yksi transformatiivisen innovaatiopolitiikan lähtökohtia.

Tarmo Lemola: yritykset ovat aina olleet innovaatiopolitiikan keskiössä

Tarmo Lemolan puheenvuoron kriittisin kärki osui TKI-työryhmän esitysten yrityskeskeisyyteen. Lemolan mukaan yritykset ovat 1960-luvulta lähtien olleet innovaatiopolitiikan keskiössä. Ongelmana on, että yrityskeskeisyyttä korostava näkökulma on kaukana kokonaisvaltaisuudesta.

Yritysten TKI-toiminta on niille välttämättömyys. Yritys, joka ei koko ajan uudistu ja uudista tuotteitaan, palveluitaan ja toimintatapojaan, ajautuu vaikeuksiin, lopulta schumpeterilaisen luovan tuhoutumisen tielle. Lemola totesi, että tutkimusten valossa on voitu kiistattomasti osoittaa, että parhaiten menestyvät yritykset rahoittavat TKI-toimintansa pitkälti itse.

Lemola kritisoi yritystukia, jotka lukuisten hallituskausien aikana esitetyistä korjausvaatimuksista huolimatta ovat edelleen sekava viidakko. Innovaatiotuet ovat vaikutuksiltaan olleet parempia kuin

muut yritystuet, mutta kokonaisuutena ottaen on vaikeaa sanoa, miten vaikuttavia neikään ovat. Esimerkiksi Ylhäisen ym. tutkimuksessa vuodelta 2006 voitiin todeta, että innovaatiotoiminnan julkisella rahoituksella on ollut enemmän myönteisiä kuin kielteisiä vaikutuksia, mutta näiden myönteisten vaikutusten täsmällinen erittely on vaikeaa.

Keskeinen ongelma julkisten TKI-toimenpiteiden vaikutusten arvioinnissa lopulta on siinä, ettei toimenpiteille ole asetettu selkeitä tavoitteita. Kun tavoitteita ei ole määritelty, on mahdotonta sanoa, miten tuloksellisia ja onnistuneita toimenpiteet ovat olleet.

TKI-tuilla ja muilla toimenpiteillä voi olla lukuisia tavoitteita. Niillä voidaan hakea myönteisiä vaikutuksia esimerkiksi tuottavuuteen, kasvuun, työllisyyteen, vientiin ja tuontiin.

Lemola päätti puheenvuoronsa korostaen innovaatiopolitiikan sisällöllisen uudistumisen tarvetta transformatiivisen innovaatiopolitiikan lähtökohdista. Lemolan (2021) artikkelia lainaten transformatiivisen innovaatiopolitiikan ydinajatus voidaan kiteyttää sen tinkimättömään suhtautumiseen kestäväan kehityksen edistämiseen, kaikissa muodoissaan ja kaikkialla maailmassa.

Lemolan mukaan transformatiivinen innovaatiopolitiikka haluaa saada käännteentekeviä parannuksia luonnon- ja elinympäristöjen tilassa, energian, ruoan ja veden jakelussa ja kulutuksessa sekä liikkumisessa, tietoliikenteessä ja terveydessä. Myös köyhyyden rakenteiden purkaminen on innovaatiopolitiikan kärkipaikalla.

Seuraavaan Lemolan artikkelin sitaattiin kiteytyy hyvin suomalaisen innovaatiopolitiikan uudistumistarpeen ydin: *”Kestävän kehityksen nimissä transformatiivinen innovaatiopolitiikka kyseenalaistaa tähänastisen tiede-, teknologia- ja innovaatiopolitiikan perusolettamukset: uskon talouskasvuun ja sen automaattisesti tuomiin positiivisiin hyvinvointivaikutuksiin; käsitykseen siitä, että innovaatiot ovat ensisijaisesti teknologisia; sekä yritysten ylivoimaisuuteen teknologisten innovaatioiden synnyttäjinä. Se myös patistaa avaamaan silmät talouskasvun sekä innovaatioiden ja teknologisten muutosten negatiivisiin sekä suoriin ja epäsuoriin pidemmän aikavälin vaikutuksiin”*.

Ehkä uuden innovaatiopolitiikan aikakaudella olisi mahdollisuus kokonaisvaltaisuudelle ja ajattelulle, jossa myös innovaatiojärjestelmän ulkopuolelle rajautuneet tahot, yhteisöt ja resurssit saisivat tunnustetun aseman. Uuden innovaatiopolitiikan myötä myös sosiaaliset innovaatiot murtautuisivat innovaatiopolitiikan agendalle. Tarmo Lemola viittasi konkreettisenä työvälineenä klusteri- tai muihin laajapohjaisiin ohjelmiin, jotka tulisi keksiä uudelleen.

Lemolan puheenvuoro kirvoitti tilaisuudessa keskustelua. Keskustelussa painotettiin mm. sitä, että julkista rahoitusta on edelleen tärkeää suunnata sinne, missä muutoin ei ole TKI-rahoitusta ja jossa julkisella tuella voidaan lopulta kuitenkin tavoitella myönteisiä vaikutuksia. Puheenvuoroissa tuotiin esille tärkeä asia: Peittääkö rahoitus ja siihen keskittyvä keskustelu alleen innovaatiopolitiikan ydinkysymyksiä? Onko Suomi lopulta innovatiivinen? Uudistuuko Suomi?

Innovaatiotoiminta edellyttää myös aineetonta pääomaa, kuten suhde- ja verkostopääomaa. Pelkkä TKI-rahoitus ei riitä.

Tuija Oivo: Yhteisötalous innovaatiotoiminnan voimana

Työmarkkinaneuvos Tuija Oivo aloitti puheenvuoronsa viittaamalla Albert Einsteinin: ”Tee kaikki kuten ennenkin, ja odota uusia lopputuloksia”.

Yhteisötalous puhuttaa globaalisti. Se kattaa moninaiset toimijat yhteiskunnallisista yrityksistä osuuskuntiin, järjestöihin ja säätiöihin. Ne käyttävät suurimman osan voitostaan yhteiskunnallisen päämäärän edistämiseen. Lisäksi yhteisötalouden toimijoille ominaista on demokraattinen tai osallistava hallintomuoto.

Yhteisötalouden toimijoita on kaikilla talouden aloilla: sosiaalipalveluissa ja terveydenhuollossa, kohtuuhintaisessa ja uusiutuvassa energiassa, kiertotaloudessa, maataloudessa, rahoitus- ja vakuutustoiminnassa, kulttuurissa, mediassa ja virkistystoiminnassa.

Euroopassa on 2,8 miljoonaa yhteisötalouden toimijaa, jotka työllistävät noin 13,6 miljoonaa ihmistä. Yhteisötaloudessa yhteiskunnalliset ja ympäristölliset tavoitteet voiton tavoittelun edelle: ”Ihmiset ja maapallo ensin”. Suurin osa voitosta sijoitetaan tämän tavoitteen edistämiseen.

Oivon puheenvuoron pääviesti oli: Yhteisötalous osaksi valtavirtaa. Sosiaalinen innovointi ja yhteisötalouden toimintatavat ja tavoitteet tulisi saada osaksi kaikkia toimintapolitiikoita, työllisyydestä koulutukseen sekä innovaatiopolitiikkaan.

Yhteisötalous tarjoaa osaltaan ratkaisuja innovaatiopolitiikan sisällöllisen uudistumisen tarpeeseen. Se luo Lemolan peräänkuuluttamia konkreettisia tavoitteita innovaatiopolitiikalle. Se vastaa innovaatiojärjestelmän ulossulkevan luonteen ongelmiin kutsumalla mukaan kaikki toimijat ja hyödyntämällä yhteiskunnallisia ja sosiaalisia resursseja laajamittaisesti.

Tuija Oivon puheenvuoron jälkeen yhteisessä keskustelussa pohdittiin mm. uuden innovaatiopolitiikan ja yhteisötalouden arvolupauksen konkretisoinnin tarvetta. Mitä yhteisötalous lopulta tuo innovaatiopolitiikalle? Mitä yhteisötalous voi luvata käytännössä?

Yksikään innovaatio ei menesty ilman sosiaalista ulottuvuutta. Teknologiseen innovaatioon liittyy aina sosiaalinen näkökulma esimerkiksi innovaation käyttöönotossa, mutta myös sen kehittämisessä ja skaalaamisessa. Näihin kaikkiin tarvitaan ihmisiä ja heidän välistään vuorovaikutusta.

Sosiaalisen innovaation käsitteessä korostuu yhteiskunnallisen ongelman lisäksi tiivis vuorovaikutus eri sektoreilta tulevien ihmisten kesken. Sosiaalisen innovaation kehittäminen ja skaalaaminen vaativat yleensä paitsi monialaisuutta myös sektorirajat ylittävää yhteistyötä. Julkisen sektorin myötävaikutusta tarvitaan, jotta sosiaalinen innovaatio leviää julkisiin palveluihin ja järjestelmiin. Sosiaalinen innovaatio voi tarvita juurtuakseen myös muutoksia lainsäädäntöön.

Keskustelussa tuotiin esille Tuija Oivon puheenvuoron innoittama oivallus. Kun perinteinen innovaatiopolitiikka korostaa, että tiede, teknologia ja liiketoiminta ensin, uusi transformatiivinen missiolähtöinen innovaatiopolitiikka lähtee ajatuksesta ”ihmiset ja maapallo ensin”.

Tilaisuuden loppupuheenvuoron käytti toimitusjohtaja Kimmo Kumlander. Kumlander aloitti puheenvuoronsa korostaen mittakaavaa. Erityisesti sosiaalisessa innovoinnissa suuruus ei aina ole keskeinen ehto vaikuttavuudelle. Tämä nähdään yhteisötaloudessa ja sen voimassa.

Rahoitukseen sisältyy Suomessa monia outoja pidäkkeitä. Erityisesti tämä ilmenee skaalaamisessa. Yhteiskunnalliset toimijat odottavat innovaatorahoitukselta esimerkiksi

yleishyödyllisille toimijoille vaikutuksia ja vaikuttavuutta. Kuitenkin rahoitusmekanismit saattavat estää syntyneen sosiaalisen inventioon laajemman skaalaamisen ja levittämisen.

Rahoituksen tulee kriteerien mukaan kohdentua ainoastaan kehittämiseen, ei sen jälkeiseen konseptointiin ja levittämiseen. On vaikeaa nähdä todellista vaikuttavuutta hyvin paikalliseksi jääneellä sosiaalisella innovaatiolla.

Järjestöt ja säätiöt myös rajautuvat monien innovaatorahoitusten ulkopuolelle, vaikka muodollisesti estettä näiden tukemiselle ei olisikaan. Järjestöiltä ja säätiöiltä edellytetään uskottavaa kansainvälisen viennin suunnitelmaa ja yrityspohjaisuutta, jossa riskin kantaa omistaja. Järjestöissä ja säätiöissä varsinaisia omistajia ei ole.

Kumlander peräänkuulutti, että Suomessa innovaatiotoiminnan sisällöllinen uudistuminen on mahdollista, kun keskitymme erityisesti kahteen asiaan. Kohdennetaan TKI-rahoitusta selkeästi ja tavoitteellisesti sosiaalisten ja yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen. Toiseksi, poistetaan tukimuodot, jotka estävät innovaatioiden skaalaamisen ja muuttamisen liiketoiminnaksi.

Missiolähtöisyys ei innovaatiopolitiikassa tarkoita idealistista hyvän ja paremman maailman tavoittelua. Se merkitsee konkreettisten ratkaisujen määrätietoista hakemista tutkimuksen, teknologian ja sosiaalisten innovaatioiden keinoin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin ongelmiin.

Tilaisuus oli osa yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskuksen (YYO) toimintaa. Keskus neuvoo, auttaa ja sparraa yrityksiä, joilla on yhteiskunnallinen päämäärä. Tavoitteena on saada Suomeen syntymään uusia yhteiskunnallisia yrityksiä sekä auttaa jo olemassa olevia yrityksiä kasvamaan ja toimimaan aiempaa vaikuttavammin.